

opinionem pugnatium praebeant: cum item ab hostibus constanter ac non timide pugnaret: telaque ex superiore loco missa non frustra accideret: eques circuitis hostium castris: Crasso renuntiauerunt non eadem diligentia ab de cumana porta castra munita facileque aditum habere. Crassus equitum perfectos cohortatus: ut magnis premis pollicitationibusque suos excitaret: quod fieri uelito ostendit. Illi ut erat imperatum: e ductis his cohortibus: quae praesidio castris relictae interritae ab labore erant: & longiore itinere circumducti: ne ex hostium castris conspici possent: oculis mentibusque ad pugnam intentis: celeriter ad eas quas diximus munitiones puenerunt. Atque his pruptis prius in hostium castris constiterunt: quam plane ab his uideri: aut quod rei gereret: cognosci posset. Tum uero clamor ab eapte audito nostri redintegratis uiribus: quod plerumque in spe uictoriae accidere consuevit: acrius impugnare coeperunt. Hostes undique circumuenti desperatis omnibus rebus se per munitiones deicere: & fuga salutem petere intenderunt. Quos equitatus apertissimis campis insectatur: ex milium quinquaginta numero: quae ex Aquitania Cantabrisque uenisse constabat: uix quarta parte relictas: multa nocte se in castra recepit. Hac audita pugna: maxima pars Aquitaniae sese Crasso dedidit: obsidesque ultro misit quo in numero fuerunt Trabelli: Bigeriones: Preciani: Vocates: Tarusates: Flustates: Garites: Austi: Garumni: Sibutzates: Cocofatesque: paucae ultimae nationes anni tempore confiscae: quae hyems suberat: hoc facere neglexerunt. Eodem feret tempore Caesar: & si prope exacta iam estas erat: tamen quod omni gallia pacata. Morini Menapiique superant qui in armis essent: neque ad eum unquam legatos misissent: arbitratus id bellum breuiter confici posse: eo exercitum adduxit quod longe alia ratione: ac reliqui galli bellum gerere coeperunt: nam quod intellegebant maximas nationes quae praesidio contendissent: pulsas superatasque esse continentesque siluas atque paludes habebant: eo se suaque omnia contulerunt: ad quae initium siluarum cum Caesar puenisset: castraque munire instituit: neque hostis interitus effectus dispersis in opere nostris: subito ex omnibus partibus siluae euolauerunt & in nostros impetum fecerunt: nostri celeriter arma coeperunt eosque in siluas repulerunt: & compluribus interfectis longius impeditoribus locis secuti paucos de suis perdiderunt. Reliquis deinceps diebus Caesar siluas cadere instituit: & nequis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset: omnem eam materiam: quae erat caesa: conuersam ad hostem collocabat: & pro uallo ad utrumque latus extruebat: incredibili celeritate magno spatio paucis diebus confecto: cum iam pecus atque extrema impedimenta ab nostris tenerent: ipsi desiores siluas peterent: eiusmodi sunt tempestates consecutae: uti opus necessario intermitteretur: & continuatione imbrium: diutius sub pellibus milites contineri non possent: ita uastatis omnibus eorum agris: uicis: aedificiisque incensis: Caesar exercitum reduxit: & in Aulercis Lexobisque: reliquis item ciuitatibus: quae maxime bellum fecerant: in hybernis collocauit.

Crassus p.
spere pugna
uit.

Trabelli.

Bigeriones.

Preciani.

Vocates.

Tarusates.

Flustates.

Garites.

Austi.

Garumni.

Sibutzates.

Cocofates.

Morini.

Menapii.

Aulerci.

Lexobii.

C. Iulii Caesaris commentariorum de bello gallico liber quartus.

A qua secuta est hyeme: qui fuit annus Cn. Pompeio. M. Crasso consulibus: usipites germani: & item tencatheri magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt: non longe a mari quo Rhenus iter fluit: Causa transiendi fuit: quod a Sueuis complures annos exagitati bello premebantur. Sueuorum gens longe maxima & bellicosissima germanorum omnium. Hi centum pagos habere dicuntur: ex quibus quotannis singula milia: armatorum bellandi causa ex finibus educunt: reliqui qui domi manserunt: se atque illos alunt: hi rursus inuicem anno post in armis sunt. Illi domi remanent: sic neque agricultura neque ratio atque usus belli intermittitur. Sed priuati: ac seuerati agri apud eos nihil est: neque longius anno remanere uno loco incolendi causa licet. Neque multum frumento: sed maximam partem lacte: ac pecore uiuunt: multumque sunt in uenationibus quae res & cibi genere: & quotidiana exercitatio & libertate uitae: quae a pueris nullo officio: aut disciplina assuefacti: nihil omnino contra uoluntatem faciant & uires alit: & immani corporum magnitudine homines efficit. Atque in eam se consuetudinem adduxerunt: ut locis frigidissimis: neque uestitus: praeter pelles habebant quicquam: quarum propter exiguitatem magna est corporis aperta pars: & lauant in fluminibus: mercatoribus est ad eos aditus: magis eo ut quae bello coeperint quibus uendant: habeant: quam quo ullam rem ad se importari desiderant. Quinetiam iumentis: quibus maxime galli delectant: quae impeso parat precio germani importatis his non utuntur. Sed quae sunt apud eos nata parua atque deformia. Hac quotidiana exercitatio: summi ut sint laboris: efficiunt. Equestribus praeliis saepe ex equis desiliunt: ac pedibus praefiant: equosque eodem remanere uestigio assuefecerunt: ad quos se celeriter cum usus est: recipiunt. Neque eorum moribus turpius aut inertius habetur: quam ephris uti. Itaque ad quemuis numerum ephippiatorum equitum quauis pauci adire audent: uinum ad se omnino importari non sinunt: quod ea ad laborem ferendum remollescere homines: atque effeminari arbitrantur. Publice maximam putant laudem esse quam latissime a suis finibus uacare agros. Hac re significari magnum numerum ciuitatum suam uim sustinere non posse. Itaque una ex parte a Sueuis circiter milia passuum sexcenta agri uacare dicuntur. Ad alteram partem succedunt Vbi: quorum fuit ciuitas ampla ac florens: ut captus germanorum qui paulo sunt eiusdem generis: etiam ceteris humaniores: propterea quod Rhenum attingunt. Multumque ad eos mercatores uendunt: & ipsi propter propinquitatem quod gallicis sunt moribus assuefacti. Hos cum Sueui multis saepe bellis experti propter amplitudinem: grauitatemque ciuitatis: finibus expellere non potuissent: tamen uectigales sibi fecerunt: ac multo humiliores infirmioresque redegerunt. In eadem causa fuerunt usipites & tencatheri: quos supradiximus: qui cum plures annos Sueuorum uim sustinuerint: ad extremum tamen agris expulsi & multis locis germaniae triennium uagati ad Rhenum peruenerunt. quas regiones menapi incolabant: & ad utranque ripam fluminis agros: aedificia: uicosque habebant. Sed tan

Vsipites.
Tencatheri

Sueuorum
gens bellico
sissima.

Vbi quorum
ciuitas am
pla.

DE BELLO GALLICO

et multitudinis aduentu perterriti ex his ædificiis quæ trans flumē habebāt. demigrauerunt: & eis Rhenū bispositis præsidiiis germanos transire prohibebāt. Illi omnia experti: cū neq; uī cōtendere propter inopiam nauium: neque clam transire propter custodiā Menapiorum possent: reuerti se in sedes suas regionesq; simulauerunt. Et tridui uiam pgressi: rursus reuenterunt: atq; hoc itinere una nocte confecto egrotati in scios iopinantesq; menapios oppresserūt. Qui de germanorū discessu p exploratores certiores facti: sine metu trās rhenū in suos uicos demigrauerant. His interfectis: nauibus eorū occupatis: priusq; capars menapiorū: quæ citra rhenū erat certior fieret: flumen transierunt. Atq; oībus eorū ædificiis occupatis. reliquam partem hyemis se eorum corpīs aluerunt. His de rebus Cæsar certior factus: & infirmitatē gallorū ueritus qd sunt in consiliis capiendis mobiles: & nouis plarūq; rebus studēt: nihil cōmittendū existimauit: Est autē hoc gallica consuetudinis: ut uiatores etiam inuitos consistere cogant: quod qsq; eorū de quaq; re audierit: aut cognouerit quærant. E mercatores in oppidis uulgius circūstāt: quibus ex regiōibus ueniant quasq; res ibi cognouerit: pnuciare cogant. His rebus atque auditionibus p moti de summis sape reb⁹ cōsilia iēūt. Quorū eos uestigio pœnitere necesse est: cū in certis moribus seruiant: & plariq; ad uoluntatē eorum ficta respondēat: quæ cōsuetudine cognita Cæsar: ne grauiori bello occurreret: maturius q̄ cōsueuerat ad exercitū pficiscitur. Eo cum uenisset: ea quæ forte suspicatus erat: facta cognouit: missas legatiōes a nōnullis ciuitatibus ad germāos inuitatosq; esse uti ab Rhenō discederent. Oīa quaq; postulassent: a se forte parata: quæ spe adducti germani latius uagabantur: & fines eburonum & cōdrusorum: qui sunt treuiorū clientes peruenerāt. Principibus galliæ uocatis: Cæsar eaq; cognouerat: dissimulanda sibi existimauit. Eorumque animis permulsi: & cōfirmatis equitatuq; imperato: bellū cū germanis gerere constituit. Re frumentaria comparata: equitibusque delectis in ea loca iter facere cœpit: quibus in locis esse germanos audiebat. A quib⁹ cū paucorū dierū iter abesset: legati ab his uenerūt: quorū hæc fuit oratio. Germāos neq; priores pot. bellū inferre: neq; tamen recusare: si laceffantur quin armis contendat: qd germāorū cōsuetudo hæc sit a maiorib⁹ tradita. Quicūq; bellū inferāt resistere: neq; deprecari: Hæc tamē dicere: uenisse iuictos: eiectos domo: suā gratiā romāi uelit: posse his eē utiles amicos: uel sibi agros attribuāt: uel patiāt eos tenere quos armis possederint. Sese unis sueuīs cōcedere: qbus ne diū qdē immortales pares eē possint. Reliquū qdē i terris eē neminē: quē nō supare possint. Ad hæc quæ uisū ē Cæsar respōdit: sed exitus fuit ratiōis sibi nullā cū his amicitia eē posse: si i Gallia remanerēt. Neque uerū esse q suos fines tueri nō potuerint: alienos occupare: neq; ullos in gallia uacare agros q dari tantæ præsertim multitudinī sine iniuria possint: sed licere si uellēt: in ubiorū finibus cōfiderē: quorū sint legati apud se: & de sueuorū iniuriis quærant: & a se auxilium petant hoc sueuīs ipetratur. Legati hæc se ad suos relatueros dixerūt. & deliberata re post diē tertium reuersuros. Interea ne ppi⁹ se castra moueret: petierūt: ne id quidē Cæsar ab se ipetrari posse dixit. Cognouerat enim magnā partē equitatus ab his aliquot diebus ante prædādi: frumentādiq; cā ad abuiaritos trās mosam missā: nos expectari eqtes: atq; ei⁹ reicā morā interponi arbitrabat.

Galli in cōsiliis capiendis mobiles.

Eburones & Cōdrusones Treuiorū clientes.

Ambuiariti

LIBER Q VARTVS

Mosa pfluuit ex mōte uosego: qui est in finibus lingonum: & parte quadā ex rhenō recepta: quæ appellatur uualis: insulamque efficit batauorū: in oceanū influit. Neq; lōgius ab oceano milibus passuū. lxxx. in Rhenum influit: Rhenus autē moritur ex lepōtiis: q alpes incolunt: & longo spacio p fines Mauturantium. Eluetiorū: Sequanorū: Mediomatricum: Tribucorum: Treuiorum citatus fertur & ubi oceano appropinquat: in plures defluit partes multis igētib⁹ insulis effectis: quarum pars magna a feris barbarisque nationibus incolitur. Ex qbus sunt qui piscibus oīsq; auium uiuere existimantur: multisq; capitibus in oceanū influit. Cæsar cū ab hoste non amplius passuū. xii. milibus abesset: ut erat constitutū: ad eū legati reuertuntur. Qui in itinere cōgressi: magnopere ne lōgius pgrederetur orabāt. Cum id non impetrassent: petebant uti ad eos: q agmen antecessissent: pmitteret: eosq; pugna phiberet. Sibiq; potestatē faceret in ubios legatos mittendi: quorū si principes ac senatus sibi iureiurando fidem fecissent: ea cōditiōe: quæ a Cæsare ferretur: se uisus ostendebāt: ad has res conficiendas sibi tridui spaciū daret. Hæc omnia Cæsar eodem illo p tinere arbitrabat: ut tridui mora interposita: equites eorū qui aberant: reuenterentur. Tamē sese nō lōgius milib⁹ passuū quattuor aquationis cā processurū: eo die dixit. Hūc postero diē q frequētissimi conuenirēt ut de eorū postulatis cognosceret. Interim ad præfectos: qui cum omni egrotati præcesserant: mittit qui nunciaret: ne hostes prælio lacefferēt: & si ipsi lacefferentur sustinerent: quod ipse cū exercitu propius accederet. At hostes ubi primum nostros eqtes conspexerunt: quorū erat quinq; milium numerus: cum ipsi non amplius octingentos eqtes haberent: q hī q frumentādi causa ierant trans mosam: nondū redierant nihil nostris timētib⁹: q legati eorū paulo ante a Cæsare discesserāt: atq; is diēs iduciis dict⁹ erat ab his petitus. Impetu facto celeriter nostros pturbauerūt. Rursus resistētib⁹ nostris cōsuetudinē suā ad pedes desilierunt: suffossisq; eqs: cō pluribusq; nostris dictis: reliquos in fugam coniecerunt: atq; ita perterritos agerunt: ut non prius fuga desisterent: quam in conspectu agminis nostri uenirent. In eo plio ex equitibus nostris interficiuntur quattuor & lxx. In his uir fortissimus Piso aquitāus amplissimo genere natus: cui⁹ auus in ciuitate sua regnū obtinuerat: amicus ab senatu nostro appellatus. Hic cū fratri intercluso ab hostibus auxiliū ferret: ex periculo illum eripuit: ipse equo uulnerato deiectus quoad potuit fortissime restitit. Cum circumuentus multis uulneribus acceptis cecidisset: atq; id frater: qui iam prælio excefferat: procul animaduertisset: icitato equo sese hostibus obtulit: atq; interfectus est. Hoc facto plio Cæsar neq; iam sibi legatos audiendos: neq; cōditiones accipiendas arbitrabatur: ab his q per dolū atq; insidias petita pace ultro bellum intulissent. Expectare uero dū hostium copiæ augerētur equitatusq; reuenteretur: summæ dementiæ esse iudicabat: & cognita galloz infirmitate: quantum iam apud eos hostes uno prælio essent consecuti auctoritatis sentiebat. Quibus ad cōsilia capiēda nihil spaciū dandū existimabat. His cōstitutis rebus & cōsilio cū legatis & quæstore cōmunicato: ne quem diem pugnae intermitteret: opportunissime res accidit q postridie eius diē mane eādē: & p fidia & simulatione usi germani: frequentes oībus principibus maioribusque natu adhibitis: ad eū in castra uenerūt: simul ut dicebatur sui purgandi causa

Mosa fluiui.

Rhēi ortus.

Piso aquitānus interfectus.

Amoris fraterni uis.

quod contra atq; esset dictū: atq; ipsi petissent: praelium pridie cōmiserunt. Si mul ut si qd possent de iudiciis fallēdo ipetrarēt: quos sibi Cæsar oblatos grauius retineri iussit. ipse oēs copias castris eduxit: equitatumq; quē recentī prelio preteritū esse existimabat: agmen subsequi iussit: acie triplici instructa: & celeriter octo milia itinere confecto: prius ad hostiū castra peruenit: q̄ quid ageretur germani sentire possent. Qui oībus rebus subito pteritū & celeritate aduentus nostri & discessu suorū: neq; consilii habendi: neq; arma capiendi spatio dato pturbabantur: copias aduersus ducere: an fuga salutē petere p̄staret. Quoꝝ timor cū fremitu & cōcursu significaret: milites n̄i pristini diei p̄fidia icitatu castra irruperūt. Quo ī loco q̄ celeriter arma capere potuerunt paulis per nostris restiterunt: atq; inter carros impedimenta que praelium cōmiserunt. At reliqua multitudo puerorū mulierumque: nam cum oībus suis domo excesserant: rhenūque trāsierāt: passim fugere cœpit: ad quos cōsectādos Cæsar equitatu misit. Germani post tergū clamore audito cum suis interfici uiderent armis abiectis: signisq; militariib; relictis: se ex castris eiecerūt: & cū ad cōfluentē Mosæ & Rheni puenissent: magno numero interfecto reliqui se in flumē præcipitauerunt: atq; ibi timore lascitūdie: & uī fluminis oppressi perierunt. Nostri ad unū omnes cōmunes per paucis uulneratis extati belli timore cum hostiū numerus capitū. cccc. xxx. milium fuisset se in castra receperūt. Cæsar his quos ī castris retinuerat: discedēdi potestate fecit illi supplicia cruciatuq; galloꝝ ueritū: quoꝝ agros uexauerant: remanere se apud eū uelle dixerunt. His Cæsar libertatē cōcessit. Germanico bello cōfecto multis de causis Cæsar statuit sibi rhenū esse transeundū: quarum illa fuit iustissima q̄ cum uideret Germanos tam facile impelli: ut in Galliā uenirent: suis quoq; rebus eos timere uoluit: cū intelligerent: & posse: & audere populi romani exercitū rhenum transire. Accessit etiā: quod illa pars equitatus V̄siperetum & Tenchaterorum: quā supra memorauī p̄dandi frumentādiq; causa Mosā trāsisse: neq; praelio interfuisse: post fugā suorum se trans rhenum in fines Sicambrorum receperat: seq; cum his cōiunxerat. Ad quos cum Cæsar nuncios misisset: qui postularent eos q̄ sibi Galliāq; bellum intulissent: uti sibi dederent responderunt populi romani imperiū rhenum finire. Si se inuito germanos ī Galliā transire non æquum existimaret cursui quicquā esse imperii aut potestatis trans rhenū postulare. Vbi autem qui uni ex transrhenāis: ad Cæsare legatos miserant: amicitiam fecerāt: obsides dederāt: magnopere postulabāt ut sibi auxiliū ferret: quod grauiter a Sueuis premeretur: uel si id facere occupationibus populi romani prohiberetur: exercitum modo Rhenum transportaret. Id sibi auxiliū spemq; reliqui temporis futurum. Tantum esse nomen atque opinionem eius: exercitū Ariouisti pulso: & hoc nouissimo praelio facto etiam ad ultimas Germanorū nationes: uti opinione & amicitia populi romani tuti esse possint. Nauiū magnam copiā ad transportandum exercitum pollicebantur. Cæsar his de causis quas cōmemorauī: rhenū trāsire decreuerat. Sed nauib; trāsire: neq; satistutu esse arbitrabat. Neq; suarū: neq; populi romani dignitatis eē statuebat. Itaq; & si sūma difficultas faciendi pontis p̄ponebant: propter altitudinē rapiditatēq; fluminis: tamen id sibi contendendū: aut aliter nō traducendum exercitū existimabat. Rationem igitur pontis hanc instituit: tigna bina sesqui

Germani a
Cæsare fusi

Sicambri

pedalia: paulū ab imo præacuta: dimensa ad altitudinem fluminis intervallo pedū duorum inter se iungebant. Hæc cum machinationibus immissa in flumine defixerat: sistucisq; adhæserat: non sublice modo directæ ad perpediculū: sed pronæ ac fastigiata: ut secundum naturam fluminis procuberent: his ite contraria duo ad eundē modū iuncta intervallo pedum quadragenū ab inferiori parte cōtra uim atq; impetū fluminis cōuersa statuebat. Hæc utraq; insuper bipedalibus trabibus immissis: quantum eorū tinorum iunctura distabat binis utrinq; fibulis ab extrema parte distinebant. Quibus disclusis atq; in contrariam partē reuictis tanta erat operis firmitudo: atque earum rerum natura: ut quo maior uis aquæ se icitauisset: hoc arcti⁹ alligata tenerent: hæc directæ materia iniecta contexebantur: ac lōguriis cratibusq; consternabant: Ac nihilo secius sublites: ad inferiorem partem fluminis obliquæ agebantur: quæ pro ariete subiectæ: & cū omni opere coniunctæ uim fluminis exciperēt. Et alia ite supra pontem mediocri spatio: ut si arborū truci: siue naues deiciendi operis causa essent a barbaris missæ: his defensoribus earū rerum uis minueretur: neu ponti nocerent. Diebus decē quibus materia cœpta erat comportari: omni opere effecto exercitus traducitur. Cæsar ad utranque partem pontis firmo p̄sidio relicto in fines Sicambroꝝ contendit. Interim a compluribus ciuitatibus ad eū legati ueniunt: quibus pacem atque amicitiam petētib; liberaliter respōdit: obsidesq; ad se adduci iubet. Sicambri & eo tēpore quo pons institui cœptus est fuga cōparata: hortantibus his quos ex tencatheris atque uisiperibus apud se habebant finibus suis excesserant. Suaq; omnia exportauerant seq; in solitudinē ac siluas abdiderant. Cæsar paucos dies in eorū finibus moratus oībus uicis ædificiisq; incensis: frumentis succensis se in fines Vbiōrum recepit: atq; his auxiliū suū pollicitus: si ab Sueuis premerentur: hæc ab his cognouit. Sueuos postquam per exploratores pontem fieri comperissent: more suo consilio habito: nuncios in omnes partes dimisisse uti de oppidis de migrarent: liberos uxores suarūq; omnia in siluas deponerent: atq; omnes qui arma ferre possent: unū in locum conuenirent: hunc esse delectum mediū fere regionum earū quas sueui obtinerent. Hic romanorū aduentū expectare: atq; ibi decertare cōstituisse. Quod ubi Cæsar coperit: omnib; his rebus cōfectis quarum rerū causa traducere exercitum constituerat: ut germāis metum iniiceret: ut Sicambros ulcisceretur: ut Vbiōs obsidiōe liberaret: diebus omnino xyiii. trās rhenum consumptis satis & ad laudem & ad utilitatem p̄fectū arbitratu: se in Galliā recepit: pontemq; rescidit. Exigua parte æstatis reliqua Cæsar: & si his locis: quod omnis Galliā ad septentrionē uergit: maturæ sūt hyemes tñ in Britannia p̄ficisci cōtendit: quod omnibus fere Gallicis bellis: hostibus nostris inde sūma ministrata auxilia intelligebat: & si tempus anni ad bellū gerendū deficere: tamē magno sibi usui fore arbitrabatur: si modo isulam adisset: & genus hominū persperxisset: loca portus adit⁹ cognouisset: quæ oīa fere gallis erant incognita. Neq; enim temere præter oram maritimā: atque eas regiones: quæ sunt contra gallias: notum ē. Itaq; conuocatis ad se undique mercatoribus neq; quāta esset isulæ magnitudo: neq; quæ aut quāta nationes incoherēt: neq; quem usum belli haberent: aut qbus institutis uterent: neq; qn essent ad maiorū nauiū multitudinem idonei portus reperire poterat. Ad hæc

Pons a Cæsare
re extructusTrans Rhenum ductus
exercitus.Cæsari Gal-
liā reddit.

DE BELLO GALLICO

C. Voluse / cognoscenda priusq; periculū faceret: idoneū esse arbitrat. **C. Volusenum** / nus in Britā / cū nauilonga prēmittit. Huic mandat: ut exploratis omnibus rebus: q̄primū / niā pmissus. / ad se reuertatur. Ipse cum omnibus copiis ī morios p̄ficiscitur: quod ide erat / Morini. / breuissimus in Britannia traiectus huc naues undiq; ex finitimis regionibus: / & quā superiore ætate ad ueneticū bellū effecerat classem: iubet conuenire. / Interim cōsilio eius cognito: & per mercatores plato ad Britannos: a complu / ribus insulæ ciuitatibus ad eum legati ueniunt: qui polliceantur obsides dare: / atq; impio po. ro. obtēperare. Quibus auditis liberaliter pollicitus: hortatusq; / **Comius rex** / ut in ea sententia permanerent: eos domum remisit. Et cum his una Comiū / quem ipse atrebatibus superatis regem ibi cōstituerat: cuius & uirtutē & cō / filiū pbat: quē sibi fidelē esse arbitrabat: cuiusq; auctoritas in his regionibus / magna habebatur mittit. Huic imperat quas possit adeat ciuitates: horteturq; / po. ro. fidē sequat: seq; celeriter eo uenturū nūciat. Voluscen⁹ p̄spectis regio / nibus omnib⁹ q̄tū & facultas dari potuit: qui nauī egredi: ac se barbaris com / mittere nō auderet: q̄nto die ad Cæsarem reuertit: quæq; ibi p̄spexisset: renū / ciat. Dū in his locis Cæsar nauīū parandæ causa morat: ex magna pte mo / rinox legati ad eū uenerūt: q se de superioris temporis cōsilio excusaret: q ho / mines barbari: & nostræ cōsuetudinis impitū bellū po. ro. fecissent. Seq; ea / quæ impasset: facturos pollicent. Hoc sibi Cæsar satis opportune accidisse / arbitrat: q; neq; post tergū hostem reliquere uolebat: neq; belli gerēdi pro / pter anni tempus facultatem habebat: neq; has tātas rerū occupatiōes Britā / niæ anteponendas iudicabat: magnū his numerū obsidū imperat: qbus addu / ctis eos in fidem recepit nauibus circiter octingētis. lxxx. onerariis coactis cō / tractisq; quot satis esse ad duas legiones transportandas existimabat: quotq; p̄ / terea nauīū longax habebat quæstori legatis: p̄fectisq; distribuit: huc accede / bant. xyiii. onerariæ naues quæ ex eo loco milibus passuū octo uento teneban / tur quo minus ī eundem portū puenire possent: has equitibus distribuit. Re / liquū exercitū. **Q. Titurio sabino** & **L. Aurūculeio** coctæ legatis ī menapios / atq; in eos pagos morinox: a qb⁹ ad eū legati nō uenerant: ducendū dedit. **P. Sulpitiū Rufum** legatū cum eo p̄sidio: quod satis arbitrabat portum tenere / iussit. His cōstitutis rebus nactus idoneam ad nauigandum tempestatem ter / tia fere uigilia soluit: equitesq; in ulteriorem portum progredi & naues cōscē / dere: ac se sequi iussit a quibus cum paulo tardius esset administratū: ipse ho / ra circiter diei quarta: cū primis nauibus Britannia attigit: atq; ibi in omnibus / collibus expositas hostiū turmas: armatas cōspexit: cuius loci hæc erat natura / atque ita angustis mare cōtinebat: uti ex locis superioribus in littustælum ad / iici possit. Hunc ad egritudinem: nequaquā idoneum arbitrat locum: dum / reliquæ naues eo conuenirent ad horam nonam in anchoris expectauit. Inte / rim legatis tribunisq; militū cōuocatis: & quæ ex Volusceno cognosceret. & / quæ fieri uellet: ostendit nouitq; ut rei militaris ratio est: maxime: ut res mari / timæ postularent: ut q̄ celerem atq; instabilem motum haberet ad nutum & / ad tempus omnes res ab his administrarentur. His dimissis & uetum & astū / uno tempore nactus secundū: dato signo & sublati āchoris circiter milia pas / suum centū ab eo loco progressus: plano littore naues cōstituit. At barbari cō / silio romanorū cognito: p̄misso æquitatu & essedariis: quo plærunque gene

LIBER Q VINTVS

re in p̄liis uti consueuerunt: reliquis copiis subsecuti nostros egredi nauibus / phibebant. Erat ob has causas summa difficultas: q; naues p̄pter magnitudi / nē nisi in alto constitui non poterāt: militibus autē ignotis locis ipeditis mani / bus: magno & graui onere armorū oppressis. simul & de nauibus desiliendū / & in fluctibus cōsistendum: & cum hostibus erat pugnandū. Cum illi aut ex / arido aut paululū in aquā p̄gressi: omnibus membris: expediti: notissimis lo / cis audacter tela coniecerunt. Et equos insuefactos incitarent: quibus nostri / perterriti atque huius omnino generis pugnae imperiti: non eadem alacritate / ac studio quo in pedestribus uti p̄liis consueuerant: utebantur. Quod ubi / Cæsar animaduertit: naues longas: quarum & species barbaris inusitatio: & / mot⁹ ad usus expeditior: paululū remouere ab onerariis nauibus & remis inci / tari & ad latus apertū hostiū constitui: atq; inde fundis: tormentis: sagittis / hostes propelli ac submoueri iussit: quæ res magno usui nostris fuit. Nam & / nauīū figura: & remorū motu: & inusitato genere tormentorū permoti barba / ri constiterunt. Ac paululum modo pedē rettulerūt: atq; nostris militibus cō / stantibus: maxime propter altitudinē maris qui decimæ legionis aquilam se / rebat: cōtestatus deos ut ea res legioni foeliciter eueniret: desilite inquit milites / nisi uultis aquilā hostibus prodere: ego certe meum reip. atq; imperatori offi / cium p̄stitero. Hoc cū magna uoce dixisset: se ex nauī piecit: atq; ī hostes aq / lam ferre cœpit. Tum nostri cohortati inter se ne tantum decus admitteretur / uniuersi ex nauī disilierunt. Hos itē nostri cum ex primis p̄ximis nauibus cō / spexissent: subsecuti hostibus appropinquarunt. pugnatū ē ab utrisq; acri / ter. Nostri tamen q; neq; ordines seruare: neq; firmiter īstistere: neq; signa sub / sequi poterant: atq; alius alia ex nauī quibuscunq; signis occurrerat: se aggre / gabant: magnopere perturbantur. Hostes uero notis omnibus uadis: ubi ex / littore aliquos singulares: ex nauī aliquos egredientes conspexerant: incitatis / equis impeditos aggrediebantur. Plures paucos circūstitebant: alii ob latere / apto in uniuersos tela cōiciebant. Quod cū animaduertisset Cæsar scaphas / longax nauīū: item speculatoria nauigia militibus compleri iussit. Et quos la / borantes cōspexerat: his subsidia summittebat. Nostri simul in arido confite / runt suis oibus cōsecutis: in hostes impetum fecerunt: atq; eos in fugā dede / runt: neq; longius prosequi potuerunt: q; equites cursum tenere: atq; insulam / capere non potuerunt. Hoc unum ad pristina fortunam Cæsari defuit. Ho / stes p̄lio supati: simul atq; se ex fuga receperunt: statim ad Cæsarem lega / tos de pace miserunt: obsides duros: quæque imperasset facturos esse pol / liciti sunt una cum his legatis **Comius atrebas** uenit: quem supra demonstra / uerā a Cæsare in Britāniā p̄missū: hūc illi e nauī regressū cū ad eos oratoris / mō Cæsaris mādata deferret: cōp̄rēhenderant: atq; in uincula coniecerāt tūc / facto p̄lio remiserūt: quo impetranda pace eius rei culpā in multitudinem cō / iecerunt: & p̄pter imprudentiā ignosceret: ut petierūt. Cæsar quæstus q; cū / ultro in continentem legatis missis: pacem a se petissent: bellū sine causa tulif / sent ignoscere īprudentiæ dixit obsidesq; iperauit. Quorū illi partē statim de / derunt: partim ex longinquiore locis accersitam paucis diebus sese datu / ros dixerunt. Interea luos remigrare in agros iusserūt. P̄cipesq; undique cō / uenire & se ciuitatesq; suas Cæsari cōmendare cœperunt. His rebus pace fir

*Aquila Signū Im
ratoris fuit & Roman
Vide Salu. Fiū de Cōu
tione Catiline. pag. 4*

*Pugnā cū
britannis.*

Fuga Britanorū.

Pacē postulat.

*Pax hostib⁹
data.*

Britannis

*Essedarij An
gloru*

DE BELLO GALLICO

Luna plena
æstus maxi-
mi ocean-
o fieri solent.

Rebellant
Britanni

Britanni

mata: post diē quartū quam est in Britāniā uentum naues. xiii. de quibus supra demonstratū est quæ equites sustulerant: ex superiori portu leni uēto soluerunt. Quæ cum appropinquarent Britanniæ & ex castris uideretur: tāta tēpestas subito cohōrta ē: ut nulla earum cursum tenere posset. Sed aliæ eodē unde erant profectæ: reuenterentur: aliæ ad inferiorem partem insulæ quæ ē proprius solis occasum: magno sui cū piculo deicerētur. Quæ tamē anchoris iactis cū fluctibus complerentur: necessario aduersa nocte in altam prouerte continentem petierūt. Eadē nocte accidit: ut esset luna plena: qui dies maritimos æstus maximos in oceano efficere consueuit. Nostrique id erat incognitum: ita uno tempore & longas naues: quibus Cæsar exercitum transportā dum curauerat: quasque in aridū subduxerat: æstus compleuerat: & onerari: as quæ ad anchoras erāt deligatæ: tempestas afflictabat neque ulla nostris factas aut administrādi: aut auxiliādi dabatur compluribus nauibus fractis reliquæ cū essent funibus anchoris reliquisque armamentis amissis: ad nauigandū inutiles: magna id quod necesse erat accidere totius exercitus perturbatio facta ē. Neque enī naues erāt aliæ quib⁹ reportari possent: & omnia deerātque ad reficiēdas naues erāt usui: & q̄ omnib⁹ cōstabat: hyemare in Gallia oportere frumentū his in locis in hyemem prouisum non erat. Quibus rebus cognitis principes Britāniæ: qui post præliū ad Cæsarem conuenerant: inter se collocuti: cū equites: & naues & frumentū romanis deesse itelligerent & paucitatem militū ex castrorum exiguitate cognoscerent: quæ hoc erāt etiā angustiora: qd̄ sine impedimentis Cæsar legiōes transportauerat: optimum factū esse dixerūt: rebellioe facta frumēto comēatuque nostros prohibere: & rem in hyemem pducere: quod his superatis aut reditu iterclusis: neminem postea belli inferendī causa in Britanniā transiturum confidebant. Itaq; rursus coniuratiōe facta: paulatī ex castris discedere: ac suos clam ex agris deducere cœperunt. At Cæsar & si nondū eorum consilia cognouerat: tamen & ex euentu nauū suarum: & ex eo q̄ obsides dare intermiserant: fore id quod accidit suspicabat. Itaq; ad omnes casus cōsilia comparabat: nam & frumentū ex agris i castra: quotidie cōferebat: & quæ grauissime afflicte erāt naues earū materia atque ære reliquas reficiendas utebatur: & quæ ad eas res erant usui ex cōtinēti comportari iubebat. Itaque cū id summo studio a militib⁹ administraretur duodecim nauibus amissis reliquis ut nauigari commode possit efficit. Dum ea gerūtur legiōe ex cōsuetudine una frumentatum missa: quæ appellabatur septima: neque ulla ad id tempus belli suspitiōe posita: cum pars hominum i agris remaneret: pars etiā i castra uentitaret: hi qui pro portis castrorū in statione erant: Cæsari nunciauerūt puluerem maiorem quam cōsuetudo ferret in ea parte uideri: quā in partem legiō iter fecisset. Cæsari id quod suspicatus aliquid noua barbaris initū consilii cohortes quæ in stationibus erant secum in eam partem proficisci: ex reliquis duabus in stationem succedere cohortes reliquas armari & cōfestim sese subsequi iussit: cum paulo longi⁹ a castris processisset: suos ab hostibus premi atque agre sustinere: & conferta legione: ex omnibus partibus tela cōici animaduertit. Nam quod omni ex reliquis partibus demesso frumento pars una erat reliqua: suspicati hostes huc nostros esse uenturos: noctu in siluis delituerant. Tū dispersos depositis armis i metēdo

LIBER Q VINTVS

Genus pu-
gne ex Esse
dis Britanni

Britanni denuo victi
pacē a Cæsare petunt
circa æquinoctiū Autū

Morini re-
bellionē fe-
cerunt

occupatos subito adorti: paucis interfectis: reliquis incertis ordinibus perturbauerāt: simul equitatu atque effedis circūdederāt. Genus hoc ē ex effedis pugnae primo per omnes partes perequitat: & tela cōiciūt atque ipso terrore equorum & strepitu rotarum ordines plerunque perturbāt. Aurigæ interim paulatī ex prælio excedunt: atque ita currus collocant: ut si illi a multitudine hostiū premantur: expeditum ad suos receptum habeant. Ita nobilitatem equitum: stabilitatem peditū præliis præstant: ac tantum usu quotidiano & exercitatione efficiunt: uti in decliui ac præcipiti loco incitatos equos sustinere: & breui moderari: ac flectere: & per temonē percurrere & i iugo insistere: & se i de incurris citissime recipere consueuerint. Quibus rebus perturbatis nostris nouitate pugnae tēpore opportunissimo Cæsar auxiliū tulit. Nanque eius aduentu hostes consisterunt. Nostri se ex timore receperunt: quo facto ad lacescendū & cōmitendum prælium alienū esse tempus arbitratus: suo se loco cōtinuit: & breui tempore intermisso: in castra legiones reduxit: dum hæc gerūtur: nostris omnibus occupatis: q̄ erāt in agris reliqui: discesserūt: secutæ sunt continuo complures diestēpestas: quæ & nostros in castris continerēt: & hostē a pugna prohiberāt. Interim barbari nuncios in omnes partes dimiserunt paucitatemque nostrorū militū suis prædicauerunt. Et quanta prædæ faciendæ atque in perpetuū sui liberandī facultas daretur: si romāos castris expulissent demonstrauerūt: his rebus celeriter magna multitudie die peditat⁹ equat⁹q; coacta ad castra uenerūt. Cæsar & si idē qd̄ superiorib⁹ dieb⁹ acciderat fore uidebat: ut si essent hostes pulsi: celeritate piculū effugerēt: tamē noct⁹ equites circiter. xxx. quos Comi⁹ Atrebas: de quo ante dictū ē: secū transportauerat: legiōes i acie p castris constituit: cōmisso prælio: diuti⁹ nostros: militū ipetū hostes ferre nō potuerūt ac terga uerterunt: quos tāto spatio secuti quātū cursu & uiribus efficere potuerūt: complures ex his occiderūt: deinde omnibus lōge lateq; adificiis incēsis: se in castra recaperunt. Eodem die legati ab hostibus missi ad Cæsarem de pace uenerūt: his Cæsar nūq; obsidiū que ante impauerat: duplicauit: eosq; cōtinētē adduci iussit. Quod p̄p̄qua die æquinoctiū firmis nauib⁹ hyemis nauigationē subeūdā nō existimabat. Ipse idoneā tēpestatē noct⁹ paulo post mediā noctem naues soluit: quæ omnes incolumes ad cōtinētē puenerūt. Sed ex his onerariæ duæ eodē: quos reliquæ portos capere nō potuerunt & paulo infra delatæ sunt. Quibus ex nauibus cū essent expositi milites circiter. ccc. atque in castra contenderunt: morini quos Cæsar in Britanniā proficiscens pacatos reliquerat: spe prædæ adducti primo nō ita magno suorum numero circumsisterunt ac si sese interfici nollēt: arma ponere iusserunt: cū illi orbe facto sese defenderēt: celerite ad clamorem hominum circiter milia sex cōuenerunt. Quare re nunciata Cæsar omnem ex castris equitātū suis auxilio: misit: interim nostri milites impetū hostiū sustinuerūt atq; amplius horas. iiii. fortissime pugnauerūt: & paucis uulnerib⁹ acceptis: complures ex his ceciderūt: postea uero quam equitatus noster in conspectum uenit: hostes abiectis armis terga uerterunt: magnusque eorū numerus est occisus Cæsar postero die. T. Labienū legatum cum his legionibus: quas ex Britanniā reduxerat: in morinos qui rebellionem fecerant misit. Qui cum propter siccitates paludū: quo se reciperēt nō haberent quo superiore anno semper fuerāt

DE BELLO GALLICO

usi: omnes fere in potestate Labienī peruenērunt. At Q. Titurius & L. Cotta legati: qui in menapiorum fines legiones deduxerant: omnib⁹ eorum agris uastatis frumentis succisis: ædificiis incēsis: quod menapii omnes se in densissimas siluas abdiderant: se ad Cæsarem recipiunt. Cæsar in Belgis omnium legionum hyberna constituit: eo duæ omnino ciuitates ex Britannia obsides miserunt. Reliquæ neglexerunt. His rebus gestis ex litteris Cæsaris dierum. xx. suppublicatio a senatu decreta est.

C. Iulii Cæsaris commentariorum de bello gallico liber quintus.

A Domitio Appio Claudio cons. discedēs ab hybernīs Cæsar in Italiam: ut quotannis facere consueuerat uenit: legatis imperat quos legionib⁹ præfecerat: uti quā plurimas possent hyeme naues ex ædificandas ueteresque reficiendas curarent: earum modum formamque demonstrat ad celeritatem

onerari subductiores: pauloque facit humiliores: quam quibus in nostro mari uti consueuimus: atq; ideo magis: quod propter crebras cōmutatiōes æstuum minus magnos ibi fluctus fieri cognouerat ad onera & ad multitudinem iumentorum transportandam: paulo latiores: quam quibus in reliquis utimur maribus: has omnes actuarias imperat fieri: quam ad rem humilitas multum adiuuat: ea que sunt usui ad armandas naues ex Hispania appotari iubet: ipse conuentibus Gallie citerioris peractis: in Illyricum proficiscitur: quod a Pirustis finitimam partem prouinciæ incursionibus uastari audiebat: qua renuntiata. Pirustæ legatos ad eum mittunt: qui doceant nihil earum rerū publico factū consilio: seseque paratos esse demonstrant omnibus rationibus de iniuriis satisfacere. Percepta oratione Cæsar obsides imperat eosque ad certam diem adduci iubet. Nisi ita fecerint: sese bello ciuitatem persecuturum demonstrat his ad diem edductis: ut imperauerat arbitros inter ciuitates dare: qui litem æstiment pœnamque constituent. His confectis rebus conuentibus que peractis citeriorem Galliam reuertitur: atque inde ab exercitū proficiscitur: eo cū uenisset circuitis omnibus hybernīs singulari militum studio in summa omnium rerum inopia circiter sexcentas eius generis: cuius supra demonstrauimus naues: & longas. xxyiii. iuenit constructas: neque multū abesse ab eo quin paucis diebus deduci possent. Collaudatis militibus atq; his quos negotio præfecerat: quid fieri uellet ostēdit: atq; omnes ad portū Iciū cōueni iubet quo ex portu comodissimū in Britaniā traiectū esse cognouerat circiter milium passuum. xxx. transmissum a continēti. Huic rei quod satis uisum est. militū reliquit: ipse cū legionibus expeditis. iiii. & equitibus. cccc. in fines treuironū proficiscitur: quod hi neque ad cōsilia ueniebāt: neque imperio parebāt. germanosque transrheanos sollicitare dicebātur: hæc ciuitas longe plurimum totius gallie equitatu ualet: magnasque habet copias peditū rhenumque: ut supra demonstrauimus tangit: in ea ciuitate duo de principatu contendebant. Induciomarus & Cingetorix: ex quib⁹ alter simul atq; de Cæsaris legionūq; aduentu cognitū est: ad eū uenit: se suosque omnes in officio futuros: neq; ab amicicia po. ro. defecturos cōfirmavit: quæque in treuiris geratur ostendit. Indu-

LIBER QUINTVS

ciomarus equitatu: peditatumque cogere: hisque qui per artem in armis esse non poterant: in siluam arduennam abditis quæ ingenti magnitudine per medios fines treuironum a flumine rheno ad initium rhemorum pertinet bellū parare instruit. Sed postea quæ nonnulli principes ex ea ciuitate: & familiaritate Cingetorigis adducti & aduentu nostri exercitus perterriti ad Cæsarem uenerunt: & de suis priuatim rebus ab eo petere cœperunt: quoniā ciuitati cōsulare non posset ueritus ne ab omnibus desereretur. Induciomarus legatos ad Cæsarem mittit sese iccirco a suis discedere: atq; ad eum uenire uoluisse: quo facilius ciuitatē in officio cōtineret: ne omnis nobilitatis discessu: plæbs propter imprudentiā laberetur. Itaque esse ciuitatē in sua potestate: seseque si Cæsar permitteret: ad eū in castra uenturū: suas ciuitatisque fortunas eius fidei commissurū. Cæsar & si intelligebat qua de causa dicerentur: quæque eum rex ab instituto consilio deterreret: tamen ne æstatem in treuiris consumere cogere: omnibus ad Britaniā bellum rebus comparatis Induciomarus ad se cum. cc. obsidibus uenire iussit. His adductis in his filio propinquisque eius omnibus: quos nominatim euocauerat cōsulatus Induciomarus hortatusque est uti in officio permāneret nihilo tamen secius principibus treuironū ad se cōuocatis: hos singulatim Cingetorigi conciliauit: quod tum merito eius a se fieri intelligebat: cū magnū interesse arbitrabat: eius auctoritatē inter suos quam plurimū ualere cuius tā egregiā in se uoluntatē perspexisset. Id tulit factū grauiter Induciomarus suā gratiam inter suos minui: & qui iam inimico in nos animo essent multo grauius hoc dolore exarsit. His rebus cōstitutis Cæsar ad portum Icium cū regiōibus peruenit: ibi cognoscit. lx. naues quæ in belgis factæ erant: tempestate reiectas tenere cursum non potuisset: atque eodem unde erant profectæ: reuertisse: reliquas paratas ad nauigandum atq; omnibus instructas inuenit: eodem equitatus totius Gallie peruenit: numero milium. iiii. principesque ex omnibus ciuitatibus quib⁹ per paucos: quorū in se fidem perspexerat relinquere in Gallia: reliquos ob fidū loco secū ducere decreuerat: quod cum ipse abesset: motū Gallie uerebatur: Erat una cū cæteris Dumnorix heduus de quo ante a nobis dictū ē. Hūc secum ducere in primis cōstituerat: quod eum cupidum rerum nouarū: cupidum imperii: magni animi: magnæ inter gallos auctoritatis cognouerat. Accedebat huc: quod in concilio heduorum Dumnorix dixerat sibi a Cæsare regnū ciuitatis deferri: quod dictū hedui grauiter ferebant: neque deprecandi causa aut recusandi legatos ad Cæsarem mittere audebant. Id factum ex suis hospitibus Cæsar cognouit. Ille omnibus primo precibus petere cōtēdit: ut in Gallia relinqueretur: partim quod religionibus impediri sese diceret. Postea quod id obstinate sibi negari uidit omni spe impetrandi adēpta: principes Gallie sollicitare: reuocare singulos hortarique cœpit: ut continentī remanerent: metu territare: non sine causa fieri ut Gallia omni dignitate spoliaretur: id esse cōsiliū Cæsaris: ut quos in cōspectu Gallie interficere uerereur: hos omnes in Britaniā traductos necaret. Fidem reliquis interponere: iusiurandū poscere: ut quæ esse ex usu Gallie intellexissent cōmuni cōsilio administrarent. Hæc a compluribus ad Cæsarem deferebāt: qua re cognita Cæsar: quod tantum ciuitati hæduæ dignitatis tribuebat cohercendū atque detetrendum quibuscunque rebus posset Dumnorix statuebat: quod longius eius amētiā progredi uidebat: prospiciē-

Silua arduenna in medijs finibus Treuironum

Induciomarus Cæsari conciliatus.

Dumnorix secū in Britaniā ducit.

Cæsar in Italiam uenit: quotannis.

Humiliores natiues per mare Britannico parat.

Cæsar in Illyricū proficiscitur. Pirustæ.

Cæsar ad exercitum reddit.

Icius portus nunc Calis: 30 miliaribus a Britannia distat.

Ciuitas treuironū equitatu ualens Induciomarus. Cingetorix

DE BELLO GALLICO

**Dumnorix
interfectus**

dum ne quid sibi ac reip. nocere posset. Itaq; circiter .xxy. dies i eo loco cōmoratus: q; chorus uetus nauigationem ipediebat: q; magnā partem omnis temporis in his cōsueuit sufflare dabat operā: ut Dūnorixem in officio cōtineret nihilo tamen secius omnia eius cōsilia cognosceret. Tādē idoneā tempestatem nactus: milites equitesq; conscendere naues iubet. At impeditis omnium animis: Dūnorix cum equitibus heduorū a castris: insciente Cæsare domū discedere cœpit. Quare nunciata: Cæsar intermissa pfectione: atque omnibus rebus postpositis: magnam partem equitatus ad eum insequendum mittit: retraiq; imperat: si uim faciat: neq; pareat: interfici iubet. Nihil hunc se abfente pro sano facturum arbitrat: qui præsens imperium neglexisset. Ille autem reuocatus resistere: ac se manu defendere: suorumq; fidem implorare cœpit: sep̄ clamitās liberum se: liberāq; esse ciuitates. Illi ut erat imperatum: circūstant hominem: atq; interficiunt: At hedui equites ad Cæsarem omnes reuertuntur. His rebus gestis: Labieno cum tribus legiōibus & equitū milibus duobus i continentem relicto: ut portus tueret: & rem frumentariam prouideret: quāq; in Gallia gererentur: cognosceret: consiliumq; pro tempore: & pro re caperet: ipse cum legionibus quinque & pari numero equitum: quem in continentē reliquerat: ad solis occasum naues soluit: & leni africo puectus media circiter nocte uento intermisso: cursum nō tenuit: & lōgius delatus æstu: orta luce: sub sinistra Britannia relicta conspicit. Tum rursus æstus cōmutationem secutus: remis contendit ut eam partem insulæ caperet: qua optimū esse egressum superiori æstate cognouerat. Quare in re admodū fuit militum uirtus laudanda: qui uictorū grauiusq; nauigiis non intermisso remigrandi labore longarū nauium cursum adæquarūt. Accessum est ad Britannia omnibus nauibus meridiano fere tēpore: neq; in eo loco hostis est uisus. Sed ut postea ex captiuis cognouit Cæsar cū magnū manus eo cōuenisset: multitudi- ne nauium perterrita: qui cum annuinis priuatisq; quas sui q; q; cōmodi causa fecerāt: amplius octingētæ uno erāt uisæ tpe: a littore discesserāt: ac se i sup̄iora loca abdiderāt. Cæsar exposito exercitu: ac loco castris idoneo capto ubi ex captiuis cognouit quo i loco copiae cōsedissent: cohortib; decē ad mare relictis: & equitibus trecentis: qui p̄sidio nauibus essent: de tertia uigilia ad hostes contendit: eo minus ueritus nauibus quod i littore molli atq; aperto deligatas ad anchoram relinquebat: & p̄sidio nauibus. Q. Atrium præsedit. Id se noctu progressus milia passuū circiter .xii. hostium copias cōspicatus est. Illi equitatu atq; effedis ad flumē progressi: ex loco superiore nostros prohibere & praeliū cōmittere cœperunt: repulsi ab equitatu se in siluas abdiderūt: locū nacti egregie & natura: & opere munitū: quē domestici belli ut uidebat causa iam ante pparauerāt. Nam crebris arboribus succis: omnes itroitus erāt praelusi. Ipsi ex siluis rari propugnabant: nostrosq; intra munitiones ingredi prohibebāt. At milites legiōis .yii. testudine facta: & aggere ad munitiones adiecto locum cœperūt: eolq; ex siluis expulerunt: paucis uulneribus accaptis. Sed eos fugientes longius Cæsar prosequi uetuit: & q; loci naturā ignorabat: & q; magna parte diei consumpta munitioni castrorum tempus reliqui uolebat. Postridie eius diei mane tripartito milites equitesq; in expeditionem misit: ut eos qui fugerant persequerentur: is aliquantum iūneris progressus: cū

LIBER Q VINTVS

iam extremi essent in prospectu equites a. Q. Atrio ad Cæsarem uenerunt: q; nunciarent sup̄iori nocte maxima coorta tempestate: prope omnes naues afflicta: atq; in littore eiectas esse: quod neque anchora funesque sustinerēt: neque gubernatores: nautaeque uim tēpestatis pati possent. Itaque ex eo cōcur- su nauū magnum esse incōmodum acceptum. His rebus cognitis Cæsar legiones equitatuque reuocari: atque in itinere cōsistere iubet: ipse ad naues reuertitur: eadem fere quæ ex litteris nūciisq; cognouerat corā perspicit: sic ut missis circiter .xl. nauibus: reliq; tamen refici posse magno negotio uideretur. Itaque ex legionibus fabros deligit: & cōtinēti alios acceriri iubet. Labieno scribit: ut quāplurimas posset his legionibus: quæ sunt apud eū: naues istitu- at. Ipse & si res erat multi opis ac laboris: cōmodissimū esse statuit omnes naues subducī: & cū castris una munitiōe coniūgit. In his rebus circiter dies .x. consumit: nec nocturnis quidē temporibus ad laborem militum intermissis: subductis nauibus castrisq; egregie munitis: easdem copias quas antea præsidio nauibus reliquit: ipse eodem unde redierat p̄fiscit: eo cum uenisset: maiores iam undiq; in eū locum copiae britānorum conuenerāt. Summa iperū bellique administrandi cōmuni consilio pmissa est Cassiuelauno: cuius fines a maritimis ciuitatib; flumē diuidit: qd' appellat Tamesis: a mari circiter passuum milibus .lxxx. huic superiori tēpore cum reliquis ciuitatibus continua bella itercefferant. Sed nostro aduentu p̄moti Britanni hunc toti bello impetioq; præsecerant. Britāniæ pars interior ab his incolitur: quos natos in insula ipsi memoria p̄ditū dicūt: maritima pars ab his q; præda ac belli inferēdi causa ex belgis trāsierāt: q; omnes fere his nominibus ciuitatū appellant: qbus orti ex ciuitatib; eo puenerūt: & bello illato ibi permāserūt: atq; agros colere cœperunt: hominū est infinita multitudo: celeberrimaq; ædificia fere gallicis cō- similia: pecorū numerus magnus: utunt tamen ære: ut nūmo aureo aut annu- lis ferreis ad certum pōdus exanimatis nūmis. Nascitur ibi plumbum album in mediteraneis regiōibus: i maritimis ferre: sed eius exigua est copia: ære utūtur importato. Materia cuiusq; generis: ut i Gallia est p̄ter fagum: atque abietem. Leporem: gallinam & anserē gustare fas putāt. Hæc enim alunt animi uoluptatisq; causa. Loca sunt temperatiora q; in Gallia remissioribus frigoribus insula natura triquetra: cuius imū latus est cōtra galliā: huius lateris alter angulus: q; est ad Cantū: quo fere oēs Gallia naues appellant: ad orientē solem: inferior ad meridiem spectat. Hoc p̄inet circiter milia passuū quingen- ta. Alterū uergit ad Hispaniā: atq; occidentem solem qua ex parte est Ibernā dimidio minor ut æstimat: q; Britāniā: sed pari spatio trāsmissus: atq; ex gal- lia est in Britāniā. In hoc medio cursu ē insula: quæ appellat Notia: cōplures p̄terea minores subiectæ insulæ existimant: de quibus insulis nonnulli scripse- rūt: dies cōtinuo triginta sub bruma eē noctes: nos nihil de eo percunctatiōi- bus reperiēbam: nisi certis ex aqua mēsuris breuiore esse q; i cōtinēti noctes uidebamus. Huius ē lōgitudō lateris: ut fert illoz opinio septingentoz miliu- Tertiu ē cōtra septetrionē: cui p̄ti nulla ē obiecta terra: sed ei⁹ angulus lateris maxie ad Germaniā spectat: hoc milia passuū octingenta in lōgitudinē eē exi- stimat. Ita oīs insula est i circuitu uicies centū milibus passuū ex his oibus lō- ge sunt humanissimi: q; Cantū incolūt: quæ regio ē maritima oīs neq; multū

**Naues tem-
pestate affli-
ctæ.**

**Cassiuela-
nus bello
præfectus
Tamesis flu-
uius.
Britāniæ de-
scriptio.**

Britāniæ

*Britāni ære aut anulū
ferreū certi pōderis pro nūm-
aureo.*

**Britāniā
Triquetra.**

**Ibernā di-
midio minor
q; Britāniā.**

**Insula Mo-
tia.**

Ins. Mona-

**Dies cōtinuo
triginta sub
bruma no-
ctes sunt.**

**Cantūm
incolūt
humanissimi.**

Circuitus Insulæ

q; certis aqua mensuris breuitatē noctis colligebat.

Britāniā

**Ductus in
Britāniā
exercitus.**

*domestica bella i Britāniā
ante Cæsaris ingressū.*

*Cæsar Bri-
tāniā debellat.*

Britanni interiores frumenta non
lacte & carne viuunt pellibusque
sunt uestiti: omnes uero se Britanni ultro glasto ifici
unt: q ceruleum efficiebat colorem: atq hoc horridiores sunt pugna: aspectu
capillosque sunt promisso: atq: omni parte corporis rasa praeter caput: & labrum
superius. Vxoribus habet deni: duodeni: inter se communes & maxime fratres
cum fratribus: & pariter cum liberis: sed si qui sunt ex his nati eorum habent li
beri a quibus primum uirgo quaeque adducta est. Eqtes hostium effedarii acriter
plum cum equitatu nostro in itinere confixerunt: tamen ut nostri omnibus tri
bus superiores fuerint atq: omnes in siluas collectae copulerint: sed copulibus
interfectis: cupidius isecuti: nonnullos ex suis amiserunt. At illi intermisso spatio
prudenter nostris atq: occupatis in munitione castrorum: subito se ex siluis cie
cerunt: impetuque in eos facto: qui erant in statione pro castris collocati acriter
pugnauerunt: duabusque missis subsidio cohortibus a Caesare atque his primis
legionum duarum cum hac intermisso perexiguo loci spatio: inter se constitissent
novo genere pugnae perterritis nostris per medios audacissime proruperunt: se
que inde incolumes receperunt. Eo die. Q. Laberius durus tr. militum interficit
illi pluribus submissis cohortibus repellunt toto hoc genere pugnae cum sub ocu
lis omnium ac per castris dimicare: intellectum est nostros propter grauitatem armo
rum quod neque insequi cedentes possent: neque a suis discedere auderent minus aptos
ad huius generis hostes: equites autem magno cum periculo plio dimicare propter
ea quod illi etiam consilio plerumque cederent: & cum paululum a legionibus nostros
remouissent: ex effedis desiliret: & pedibus dispari plio contenderent. Accede
bat ad haec ut nunquam conferti: sed rari magnisque intervalis praeliarent. Sta
tionesque dispositas haberent: atque alios alii deinceps exciperent integrisque & rec
tes defatigatis succederent. Postero die procul a castris hostes in collibus consti
tuerunt rarique se ostendere: ac lenius quam pridie nostros equites plio lacesse
re ceperunt. Sed meridie cum Caesar pabulandi gratia tres legiones: atque omne
equitatum cum C. Trebonio legato misisset: repetere ex omnibus partibus ad pa
bulatores aduolauerunt: sic uti ab signis legionibusque non absisterent. Nostri
acriter in eos impetu facto repulerunt: neque sine sequendi fecerunt: quo subsidio
confisi equites cum post se legiones uiderent: precipites hostes agerunt: magno
que eorum numero interfecto: neque sui colligendi: neque consistendi: aut ex effedis
desiliendi facultatem dederunt. Ex hac fuga priusquam undique conuenerat
auxilia: discesserunt: neque post id tempus nunquam summis nobiscum copiis hostes
contenderunt. Caesar cognito consilio eorum ad flumen Tamesim in fines Cassiuel
launi exercitum duxit: quod flumen uno omnino loco pedibus atque aggre transiri
potest: eo cum uenisset: animaduertit ad alteram fluminis ripam magnas esse copi
as hominum instructas. Ripa autem erat acutis sudibus praefixis munita: eius
demque generis: sub aqua defixae sudes flumine tegebant: his rebus cognitis
a captiuis perfugisque Caesar promisso equitatu: confestim legionem subsequi iu
bet. Sed ea celeritate atque impetu milites ierunt: cum capite solo ex aqua exta
rent: ut hostes impetum legionum atque equitum sustinere non possent: ipsaque
dimitterent ac se fugam mandarunt. Cassiellaunus ut supra demonstrauimus o
spe deposita contentiois: dimissis amplioribus copiis milibus circiter quattuor
esse dariorum relictis: itinera nostra seruabat paululumque ex una excedebat: lo

Gallica differunt consuetudine. Interiores plerumque frumenta non serunt: sed lacte
& carne viuunt: pellibusque sunt uestiti: omnes uero se Britanni ultro glasto ifici
unt: q ceruleum efficiebat colorem: atq hoc horridiores sunt pugna: aspectu
capillosque sunt promisso: atq: omni parte corporis rasa praeter caput: & labrum
superius. Vxoribus habet deni: duodeni: inter se communes & maxime fratres
cum fratribus: & pariter cum liberis: sed si qui sunt ex his nati eorum habent li
beri a quibus primum uirgo quaeque adducta est. Eqtes hostium effedarii acriter
plum cum equitatu nostro in itinere confixerunt: tamen ut nostri omnibus tri
bus superiores fuerint atq: omnes in siluas collectae copulerint: sed copulibus
interfectis: cupidius isecuti: nonnullos ex suis amiserunt. At illi intermisso spatio
prudenter nostris atq: occupatis in munitione castrorum: subito se ex siluis cie
cerunt: impetuque in eos facto: qui erant in statione pro castris collocati acriter
pugnauerunt: duabusque missis subsidio cohortibus a Caesare atque his primis
legionum duarum cum hac intermisso perexiguo loci spatio: inter se constitissent
novo genere pugnae perterritis nostris per medios audacissime proruperunt: se
que inde incolumes receperunt. Eo die. Q. Laberius durus tr. militum interficit
illi pluribus submissis cohortibus repellunt toto hoc genere pugnae cum sub ocu
lis omnium ac per castris dimicare: intellectum est nostros propter grauitatem armo
rum quod neque insequi cedentes possent: neque a suis discedere auderent minus aptos
ad huius generis hostes: equites autem magno cum periculo plio dimicare propter
ea quod illi etiam consilio plerumque cederent: & cum paululum a legionibus nostros
remouissent: ex effedis desiliret: & pedibus dispari plio contenderent. Accede
bat ad haec ut nunquam conferti: sed rari magnisque intervalis praeliarent. Sta
tionesque dispositas haberent: atque alios alii deinceps exciperent integrisque & rec
tes defatigatis succederent. Postero die procul a castris hostes in collibus consti
tuerunt rarique se ostendere: ac lenius quam pridie nostros equites plio lacesse
re ceperunt. Sed meridie cum Caesar pabulandi gratia tres legiones: atque omne
equitatum cum C. Trebonio legato misisset: repetere ex omnibus partibus ad pa
bulatores aduolauerunt: sic uti ab signis legionibusque non absisterent. Nostri
acriter in eos impetu facto repulerunt: neque sine sequendi fecerunt: quo subsidio
confisi equites cum post se legiones uiderent: precipites hostes agerunt: magno
que eorum numero interfecto: neque sui colligendi: neque consistendi: aut ex effedis
desiliendi facultatem dederunt. Ex hac fuga priusquam undique conuenerat
auxilia: discesserunt: neque post id tempus nunquam summis nobiscum copiis hostes
contenderunt. Caesar cognito consilio eorum ad flumen Tamesim in fines Cassiuel
launi exercitum duxit: quod flumen uno omnino loco pedibus atque aggre transiri
potest: eo cum uenisset: animaduertit ad alteram fluminis ripam magnas esse copi
as hominum instructas. Ripa autem erat acutis sudibus praefixis munita: eius
demque generis: sub aqua defixae sudes flumine tegebant: his rebus cognitis
a captiuis perfugisque Caesar promisso equitatu: confestim legionem subsequi iu
bet. Sed ea celeritate atque impetu milites ierunt: cum capite solo ex aqua exta
rent: ut hostes impetum legionum atque equitum sustinere non possent: ipsaque
dimitterent ac se fugam mandarunt. Cassiellaunus ut supra demonstrauimus o
spe deposita contentiois: dimissis amplioribus copiis milibus circiter quattuor
esse dariorum relictis: itinera nostra seruabat paululumque ex una excedebat: lo

eisque impeditis: atque siluestribus se occultat: atque his regionibus quibus quos
iter facturos cognouerat: pecora atque homines ex agris in siluas compellebat. Et
cum equitatus noster liberius uastandi: praedandi: causa se in agros eiecerat:
omnibus uis semitisque effedarios ex siluis emittebat. Et cum magno periculo no
stros equitum cum his colligebat: atque hoc metu latius uagari prohibebat.
Relinquebatur: ut neque longius ab agmine legionem discedi Caesar pateretur
& tantum in agris uastandis: incendiisque faciendis hostibus nocere: quantum
labore atque itinere legionarii milites efficere poterant. Interim Trinobates per
pe firmissima earum regionum ciuitas: ex qua Mandubratius adolescens Caesaris
fide secutus ad eum in continentem galliam uenerat: cuius pater Imanuentius in ea ci
uitate regnum obtinuerat: interfectusque erat a Cassiellauno: ipse fuga mortem ui
tauerat: legatos ad Caesarem mittit: pollicetur se se ei dedituros: & ipsa factu
ros petunt ut Mandubratium ab iniuria Cassiellauni defendat atque in ciuitatem mit
tat: quod praestitumque obtineat. His Caesar ipsam obsides ad numerum quadraginta fru
mentumque exercitui. Mandubratiumque ad eos mittit. Illi imperata celeriter fece
runt: obsides ad numerum frumentumque miserunt. Trinobantibus defensis at
que ab omni militum iniuria prohibitis: Ceuimagni: Sengoriaci: Ancarites: Bi
brogi: Cassi legationibus missis sese Caesari dederunt. Ab his cognoscit non
longe ex eo loco oppidum Cassiellauni abesse: siluis paludibusque munitum:
quo satis magnus hominum pecorisque numerus conuenerit. Oppidum autem
Britanni uocant: cum siluas impeditas uallo atque fossa muniunt: quo incur
sionis hostium uitanda causa conuenire consueuerant: eo proficiscitur cum le
gionibus locum repperit egregie natura atque opere munitum. Tamen hunc
duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes paulisper morati militum
nostrorum impetum non tulerunt: seseque ex alia parte oppidi eiecerunt. Ma
gnus ibi numerus pecorum repertus: multique in fuga sunt comprehensi atque in
terfecti. Dum haec in his locis geruntur. Cassiellaunus ad cantium quod est a
mare: ut supra demonstrauimus quibus regionibus quattuor reges praerant.
Cingetorix: Caruilus: Taximagulus: Segonax nuncios mittit: atque his ipsam
ut coactis omnibus copiis: castra naualia de improviso adoriatur: atque oppugnet.
Hi cum ad castra uenissent: nostri eruptione facta: multis eorum interfectis:
capto etiam nobili duce Cingetorige: suos incolumes reduxerunt. Cassiellaunus
hoc plio nunciato: tot detrimentis acceptis: uastatis finibus: maxime etiam
promotus defectione ciuitatum legatos per Atrebatem comitum de deditioe ad Caesa
rem mittit. Caesar cum statuisset hyemem incontinenti propter repentinos galliae mo
tus agere neque multum aestatis superesse: atque id facile extrahi posse intelligeret:
obsides imperat: & quid in annos singulos uectigalis po. ro. Britannia pende
ret: constituit. Interdicit atque imperat Cassiellauno ne Mandubratio: neu tri
nobantibus bellum faciat. Obsidibus acceptis: exercitum reducit ad mare: naues
inuenit resecas. His deductis quod & ad captiuorum magnum numerum ha
bebat nonnullae deperierant naues duobus commeatus exercitum reportare co
stituit. Ac si accidit ut ex tanto nauium numero: tot nauigationibus: neque hoc
neque superiore anno ulla omnino nauisque milites portaret desideraretur. At ex his
quae inanes ex continentem ad eum remitterentur: & prioris commeatus expositis
militibus: & quas post Labienus faciendas curauerat: numero. lx. per paucam lo

Trinobates
firmissima
ciuitas.

Ceuimagni
Sengoriaci
Ancarites.
Bibrogii.

Cassi sese de
dunt.

Quod uo
cent Britanni
oppidum.

Quattuor
reges
Cingetorige
Caruilus
Taximagulus.
Segonax.

Britanni ue
ctigales po.
ro. facti.

quinoctium autumale.

Samarobri
na.

Carnutes.
Tasgetius
interfectus.

Repētinus
tumultus in
hybernīs

cū caperēt: reliquæ fere omnes reicerentur. Quas cum aliquādiu Cæsar frustra expectasset: ne a nī tpe nauigatiōe excluderetur quod equinoctium suberat: necessario angustius milites collocauit. Ac summa trāquilīte cōsecuta secunda cū soluisset uigilia: prima luce terram attigit: omnesq; icolumes naues perduxit. Subductis nauibus: cōcilioque galloꝝ Samarobrinę peracto quod eo āno frumentum ī gallia propter siccitates āgustius prouenerat: coactus ē aliter: ac superioribus ānis exercitū in hybernīs collocare: legionesque ī plures ciuitates distribuere: ex quibus unam ī morios ducēdam. C. Fabio legato dedit. Alterā neruios. Q. Ciceroni. Tertiā in effuos. L. Roscio. Quartam in rhemis cum. T. Labieno in cōfinio treuīorum hyemare iussit. Tres in Belgio collocauit. His. M. Crassum: & L. Munatiū Plancū: & C. Treboniū legatos præfecit: legionem unā: quam p̄ximā trās Padū cōscripserat: & cohortes. y. in eburiōes quorum pars maxima est inter mosam & rhenum: qui sub imperio Ambiorigis & Catulocierāt misit. His militibus. Q. Titurium Sabinum & L. Aurunculeiū Cottam legatos præesse iussit. Ad hūc modū distributis legiōibus facillime iopīæ frumētariæ se mederi posse existimauit. Atque hæc tamē omnium legionum hyberna: præter eam quam. L. Roscio ī pacatissimā & quietissimam partem ducendā dederat: milibus passuum centum continebantur. p̄se interea quoad legiōes collocasset: munitaq; hyberna cognouisset: in galliā morari cōstituit. Erat in carnutibus sūmo loco natus Tasgetius. Huius maiores in sua ciuitate rengū obtinuerant. Huic Cæsar p̄ eius uirtute atq; in se beniuolētia: quod in omnibus bellis singulari eius opera fuerat usus maiorē locū restituerat. Tertiū iam nunc annū regnatē inimici palā multis ēt ex ciuitate his auctoribus eum interfecerunt: defertur ea res ad Cæsare. Ille ueritus: q; ad plures res p̄tinebat: ne ciuitas eorū impulsu deficeret. L. Plācū cum legiōe ex belgio celeriter in carnutes proficisci iubet: ibiq; hyemare. Quorūq; opa cognouerat. Tasgetium interfectum: hos cōpræhensos ad se mittere. Interim ab oībus legatis: quæstoribusq; quibus legiones tradiderat certior factus est in hyberna peruentū. Locumq; hybernīs esse munitū. Diebus circiter. xy. q̄b; ī hyberna uentū ē inītiū repentini tumultus ac defectio nis ortum est ab Ambiorige & Gatuulco: qui cum ad fines regni sui Sabino Cortaq; præsto fuissent. frumentūq; in hyberna cōportassent. Induciomari treuiri nūciis suis cōcitauerūt: subitoq; oppressis lignatoribus magna manu ad castra pugnatū uenerunt. Cū celeriter nostri arma cœpissent uallūq; ascēdiscent: atq; una ex parte Hispanis equibus emissis equestri plio superiores fuissent: desperata re: hostes suos ab oppugnatione reducerunt. Tū suo more cōclamauerunt uti aliq; ex nostris ad colloquium p̄dīrent: habere sese quæ de re communi dicere uellent: quibus controuersias minui posse sperarēt: mittitur ad eos colloquēdi cā. C. Carpineius eques roman; familiaris. Quintus Titurius & Q. uirtus Iunius ex Hispania quidam qui iam āte in iusu Cæsaris ad ambiorigem uentitare cōsueuerat. Apud eos Ambiorix ad hūc modū locut; est. Sese pro Cæsaris in se beneficiis plurimum ei confidere debere quod eius opera stipendio liberatus esset. Quod aduaticis finitimis suis pendere consueisset quodq; ei filius & fratris eius filius Cæsare remissi essent: quos aduati ei obsidum numero missos apud se in seruitute & cathenis tenuissent: neq; id

quod fecerat de oppugnatione castrorū: ut iudicio aut uoluntate sua fecisse: sed coactus ciuitatis: suaq; esse eiusmōi iperia: ut nō minus haberet ī se iuris multitudō q̄ ipse in multitudinē ciuitatis: porro hanc fuisse belli causam: quod repentinæ galloꝝ coniurationi resistere non potuerit. Is se facile ex humilitate sua probare posse: q; non adeo sit imperitus rex ut suis copiis po. ro. superari posse cōfidat: sed esse galliæ cōe cōsiliū omnibus hybernīs Cæsaris oppugnādis: hunc esse dictū diē: ne qua legio alteræ legioni subsidio uenire posset non facile gallos gallis negare potuisse: præsertim cū de recuperanda cōi libertate cōsiliū inītiū uideretur: quibus p̄prietate satisfecerit: abere se nunc rōnem officii: pro beneficiis Cæsaris monere: orare Tituriū pro hospitio ut suę ac mīlitū salutē consulat: magnā manū germanorū conductā rhēnū trāsisse: hāc affore biduo: ipsoꝝ esse cōsiliū: uelint ne priusq; finitimi sentiant eductos ex hybernīs milites: aut ad Ciceronē: aut ad Labienum deducere: quorū alter milia passuū circiter quinquaginta: alter paulo amplius ab his absit. Illud se polliceri: & iureiurando confirmare tutū iter per fines daturū: quod cū faciat & ciuitati sese cōsulere q; hybernīs leuetur: & Cæsari p̄ eis meritis gratiam referre. Hac oratione habita discedit. Abiorix Carpineius & Iunius quæ audierāt ad legatos deferunt: illi repentina re turbati: & si ab hoste ea dicebantur: nō tamē negligenda existimabant. Maximeq; hac re permouebant: q; ciuitatē ignobilem atq; humilē eburonum sua sponte po. ro. bellū facere ausam: uix erat credendum. Itaq; ad cōsiliū rem deferunt: magnaq; inter eos existit controuersia. L. Aurunculeius cōpluresq; tribuni militum & primorū ordinum cēturiones nihil temere agendum: neq; ex hybernīs in iussu Cæsaris discedēdum existimabant: quam a suis magnas copias germanorū sustineri posse munitis hybernīs docebāt: rē esse testimonio q; plurimum hostium impetum multis ultro uulneribus illatis fortissime sustinuerunt: refrumētaria nō premi. Interea & ex p̄ximis hybernīs: & a Cæsare cōuentura subsidia: postremo quid eēt leuius: aut turpi; q̄ auctore hoste de sūmis reb; capere cōsiliū. Contra ea Tituri; sero facturis clamitabat: cū maiores manus hostiū a iunctis germanis conuenissent: & cū aliquid calamitatis ī p̄ximis hybernīs esset acceptum breuem consulēdi esse occasionem. Cæsarem arbitrari profectum in Italiam nec aliter carnutes interficiendi Tasgetii cōsiliū fuisse capturos: neq; eburones si ille adesset tanta cōtentione nostra ad castra uenturos esse: non hostem auctorem: sed rem expectare subesse rhēnū: magno esse germanis dolori Ariouisti mortem: & superiores nostras uictorias adire galliam tot contumeliis acceptis: sub po. ro. imperio redactam: superiore gloria rei militaris extincta: postremo quis hoc sibi persuaderet sine certa re Ambiorigem ad eiusmodi cōsiliū descendisse. Suam sententiam in utraq; parte esse tutam: si nihil esset durius: nullo cū periculo ad proximā legiōē peruētuos. Si gallia omnis cum germanis cōsentiret: unam esse in celeritate positam salutē. Cottæ quid ematque eorū qui dissentirent: cōsiliū quem haberet exitū: ī quo si præsens periculum non sit: certe longinqua obsidione fames esset timenda. Hac in utraque parte habita disputatione cum a Cotta primisq; ordinibus acriter resistetur: uincite inq; si ita uultis Sabinus & id clariore uoce: ut mangapars militum exaudiret. Neq; is sum iquit: qui grauissime ex uobis mortis p̄iculo ter-

Leue auctoꝝ
hoste capere
cōsiliū.

rear hi sapient: & si grauius quid accideret: abste rationē reposcent: quisi pte liceat perendino diecum pximis hybernīs coniuncti cōmunem cū reliqs bel li casū sustineāt: ne recti & relegati lōge ab ceteris aut ferro aut fame iteerāt. Consurgit ex cōcilio cōphendunt utrūq; & orant ne sua diffēsiōe & pūa cia rē in sūmo piculo deducant: facile eē rē seu maneāt: seu pficiānt: si mō unū oēs sentiāt ac pbent. Cōtra i diffensionē nullā se salutē pspicere. Res di sputationē ad mediā noctē pducet: tandē dat Cotta manus pmo⁹ superiore sententia. Sabini: pūciat prima lucē ituros: cōsumitur uigiliis reliqua pars noctis cū sua qsq; miles circūspiceret: qd secum portare posset qd ex instru mento hybernoꝝ relinquere cogeretur. Omnia excogitantur: quare nec sine periculo maneatur: & langore militū: & uigiliis piculum augeatur. Prima lu ce sic ex castris pficiānt: ut quib⁹ esse persuasum: non ab hoste: sed ab ho mine amicissimo Ambiorige cōsiliū datum: longissimo agmīe magniq; im pedimentis. At hostes posteaq; ex nocturno fremitu: uigiliisq; de pfectiōe eo rum senserunt: collocatis insidiis: bipartito in siluis opportuno cōsilio: atq; oc culto loco a milibus passuū circiter duobus Romanorū aduentu expectabāt. Et cum se maior pars agminis in magnam conuallē dimississet: ex utraq; par te ei uallis subito sese o derunt nouissimosq; pmerē: & primos phibere ascē su: atq; iniquissimo nostroz loco plium cōmittere cōeperunt. Tum demum Ti turius: qui nihil ante puidisset trepidare & concurrere: cohortesq; disponere hāc tū ipsa timide: atq; ut eum oīa deficere uiderētur: quod plerūq; his ac cidere solet: qui ipso negotio cōsiliū capere coguntur. At Cotta qui cogitasset hāc posse in itinere accidere atq; ob eam causā pfectionis auctor non fuisset: nulla in re cōmuni saluti deerat: in appellandis cohortandisq; militibus impe ratoris: & in pugna militis officia praeſtabat. Cumq; propter lōgitudinem ag minis minus facere: omnia per se obire: & quid quoquo loco faciendum esset prouidere non posset. Iusserunt pronuciari: ut impedimenta relinquerent: at que in orbem consisterent: quod consiliū: & si in eiusmodi casu rephenden dum: nō est tamen incōmode accidit: nam & nostris militibus spem minuit: & hostes ad pugnādum alacriores efficit: quod nō sine summo timore: & de speratiōe id factum uidebatur. Preterea accidit: quod fieri necesse erat: ut uul go milites ab signis discederent: quā qsq; eoz carissima habebat ab impedi mentis petere atq; arripere properaret: clamore ac fletu oīa cōpellerentur. At barbaris consiliū nō defuit: nā duces eorum tota acie pronuciare iusserūt: ne qs ab loco discederet: illoꝝ eē prādā atq; illis reseruari: quācūq; Romani reliquissent: pinde omnia in uictoria posita existimarent. Erant & uirtute & numero pugnandi pares nostri: tametsi a duce & a fortuna deferebantur: ta men omnem spem salutis in uirtute ponebant & quotiens quāque cohors p currebat: ab ea parte magnus hostiū numerus cedebat: q re animaduersa Am biorix pūciari iubet: ut pcul tēla cōiciāt: neu ppius accedāt: & quā i ptem Romani impetū fecerint: cādāt læuitate armoz: & quotidiana exercitatiōe nihil his noceri posse: rursus se ad signa recipientes isequant. quo pcepto ab his diligētissime obseruato: cū quāpiā cohors ex orbe excesserat atq; ipetū se cerat hostes uelocissime refugiebāt. Interi eā pte nudari necesse erat ab late re apto tēla recipi. Rursus cū i eū locū uñerāt egressi reuertī cōepāt: & ab his

qui cesserant & ab his q pxime steterāt circūueniebātur. Sin aut locū tenere uellet neq; uirtuti locus relinqueretur: neq; a tāta multitudine cōiecta tēla cō ferti uitare poterant. Tamē tot incōmodis cōflictati tot uulnerib⁹ acceptis re sistebant: & magna parte dici consumpta cū a prima luce ad horā octauā pu gnaretur: nihil quod ipsis esset indignū: cōmittebant: tum. T. Baluentio: q su periore anno primū pilū duxerat: uiro forti & magnæ auctoritatis: utrunque femur tragulo traicitur. Q. Lucanius eiusdem ordinis fortissime pugnās dū circunuento filio subuenit: interficitur. L. Cotta legatus oēs cohortes: ordines que cohortans: in aduersū os funda uulneratur. His reb⁹ pnotus. Q. Titu rius cū procul Ambiorigem suos cohortantem cōspexisset: interpretē suum. C. Pompeiū ad eū mittit rogatū: ut sibi militibusq; parcat. Ille appellatus re spondit: si uelit secum colloquī licere: sperare a multitudine impetrari posse: qd ad militū salutem pertineat: ipsi uero nihil noctiū iri: inque eam rem se su amq; fidem interponere. Ille cum Cotta saucio cōmunicat: si uideatur pugna cum salute ut excedant: & cū Ambiorige una colloquantur: sperare de se ac militū salute impetrari posse. Cotta se ad armatū hostem iturū negat: atq; i eo perseuerat. Sabinus quos in praeſentia tribunos militū circū se habebat & pri morū ordinum centuriōes se sequi iubet: & cum propius Ambiorigem acces sisset: iussus arma abiicere imperatū fecit: suisq; ut idem faciant: imperat. Inte rim dum de conditionib⁹ inter se agunt: longiorq; consulto ab Ambiorige in stituitur sermo: paulatim circunuentus iterficitur. Tū uero suo amore uicto riā cōclamāt: atq; ululatū tollunt: impetuq; in nostros facto: ordies pturbāt. Ibi. L. Cotta pugnans interficitur: cū maxima pte militū: reliqui se in castra recipiunt unde erant egressi: ex quibus. L. Petrosidius aqlifer cū magna mul tudine hostiū premeretur: aquilam intra uallū proiecit: ipse pro castris for tissime pugnās occidit: alii agre ad noctē oppugnationē sustinet noctu ad unum desperata salute: seipsi interficiunt: pauci ex plio lapsi incertis itinerib⁹ per siluas ad. T. Labienū legatū in hyberna pueniunt: atq; eum de rebus ge stis certiores faciunt. Hac uictoria sublati Ambiorix statim cum equitatu in aduaticos: qui erant eius regni finitimi: proficiscitur: neq; diem neque no ctem intermittit: peditatūq; sese seq iubet: re demonstrata: aduaticisq; concita tis: postero die in neruios peruenit. Hortaturq; ne sui in perpetuū liberādi: at que ulciscēdi Romanos p his: quas acceperant iniuriis occasionē dimittāt. In terfectos esse legatos duos magnāq; partem exercitus interisse demonstrat: ni hil esse negotiū subito oppressam legionem quā cum Cicerone hyemet inter fici se ad eā rem pfitetur adiutorē facile hac oratiōe neruiis psuadet. Itaq; cō festim dimissis nunciis ad cētrones: grudios: leuacos: pleumosios: gordunos q oēs sub eoz imperio sunt quam maximas manus possunt cogunt: & de im prouiso ad Ciceronis hyberna aduolant: nondū ad eū fama de Titurii morte plata. Hoc quoq; accidit q fuit necesse ut nōnulli milites qui lignatiōis muni tionisq; cā in siluas discessissent: repentino equitum aduentu interciperentur. His circunuetis magna manu ebur oēs aduētici neruii atq; hoz omnium so cii & clientes legionē oppugnare incipiūt: nostri celeriter ad arma concurrūt uallū conscendūt: agre is dies sustentatur: q oēm spē hostes i celeritate pone bāt: atq; hāc adepti uictoriā in perpetuū se fore uictores cōfidebant. Mittun

T. Baluentio
ustragula
ictus.

Q. Lucani
us iterfictus
L. Cotta fun
da uulnera
tus.

Sabinus cir
cunuentus.

Cotta intere
ptus.
Petrosidius
aqlifer occi
sus.

Ro. ab Am
biorige acri
pugna deu
cti.

tur ad Cæsarem cōfestim a Cicerone litteræ: magnis ppositis præmiis si ptu-
lissent, obsessis omnibus uis missi interceptiuntur. Noctu ex materia quā mu-
nitionis cā comportauerant: turres admodū centam. xx. excitantur incredibili
celeritate: quæ deesse operi uidebantur: p̄ficiuntur. Hostes postero die multo
maioribus copiis coactis: castra oppugnant: fossam compellunt: eadem ratioe
qua pridie nostris resistitur. Hoc idem deinceps reliquis fit dieb⁹: nulla pars
nocturni temporis ad laborem intermittitur: non agris: nō uulneratis facul-
tas getis datur multæ præustæ fudes: magnus muralium pilorū numerus isti-
tuitur: turres contabulantur: pinnæ lorice quæ ex cratibus attexuntur: ipse Ci-
cero cū tenuissima ualitudine esset: ne nocturnum quidem tempus ad quietē
relinquebat: ut ultro militū concursu: ac uocibus sibi parcere cogeretur. Tūc
duces principesq; neruiorū qui aliquē sermonis abitū cāmque amicitia cū Ci-
cerone habebant: colloqui sese uelle dicunt. Facta potestate eadem quæ Am-
biorix cum Titurio ægerat: cōmemorant: omnem esse i armis Gallia: germa-
nos rhenū transisse. Cæsaris reliquorūq; hyberna oppugnasse. Addit etiam
de Sabini morte: Ambiorigem ostentant: fidei faciundæ causa errare eos di-
cunt: si quiquā ab his præsidii sperent: qui suis rebus dissident: sese tamen sci-
re hoc esse in Cicerone po. que ro. animo: ut nihil nisi hyberna recusent atq;
hanc inueterascere cōsuetudinē nolint: licere illis incoluminibus per se ex hy-
bernis discedere: & quasq; partes uelint sine metu p̄ficisci. Cicero ad hæc
unum mō respondit: non esse cōsuetudinem populi ro. accipere ab hoste ar-
mato conditionem: si ab armis discedere uelint: se adiutore utatur legatosq; ad
Ciceronem mittant: sperare pro eius iustitia: quæ petierit ipetraturos. Ab hac
spe repulsi neruii uallo pedum. xi. & fossa pedū. xy. hyberna cingunt: hæc ex
superiorū annoꝝ & consuetudine a nobis cognouerant & quosdā de exercitū
habebant captiuos: ab his docebantur. Sed nulla ferramentorū copia: quæ es-
set ad huc usum idonea gladiis cespites circuncidere manibus sagulisq; terrā
exaurire nitebantur. Quæ quidem ex re hoīum multitudo cognosci potuit:
nam minus horis tribus milium pedū quindecim in circuitu munitionē per-
fecerunt: reliquisq; diebus turres ad altitudinem ualli: falces testudinesq; quas
iidem captiui docuerāt facere ac parare cœperūt. Septimo oppugnationis die
maximo coorto uento feruentes fusili ex argilla grādes fūdis & feruefacta ia-
cula in casas quæ more gallico stramentis erāt tectæ iacere cœperūt. Hæc ce-
leriter ignem cōprehenderunt: & uenti magnitudie in oēm locū distulerunt
castrorū. Hostes maximo clamore sicuti parā iam atq; explorata uictoria tur-
res testudinesq; aggere & scalis uallū ascendere cœperunt. At tanta militum
uirtus atq; ea præsentia animi fuit ut cū ubiq; flāma torrerentur: maximaq; te-
lorū multitudine premerentur suaque omnia impedimenta atque omnes for-
tunas coflagrare intelligerent: non modo demigrandi causa de uallo decederet
nemo: sed pene respiceret quidem quisq; ac tum omnes acerrime fortissi-
meque pugnarent. Hic dies nostris longe grauissimus fuit: sed tamen hunc
habuit euentum: ut eo die maximus numerus hostium uulneraretur atq; in-
terficeretur: ut se sub ipso uallo cōstipauerant: recessūq; primis ultimī non da-
bant. Paulum quidem intermissa flamma: & quodam loco turri adacta: & cō-
tingente uallū tertiæ cohortis: cēturiōes ex eo quo stabāt loco recesserūt: suos

Cæsare more
gallico stra-
mentis tectæ
igni corre-
ptæ.

Dies ro. gra-
uissimus.

q omnes remouerunt nutu uocibusq; hostes si introire uellent: uocare cœpe-
runt: quorū p̄gredi ausus ē nemo: tū ex oī pte lapidib⁹ cōiectis deturbati: tur-
risq; succensa ē. Erāt i ea legio fortissimi uiri cēturiōes q primis ordinib⁹ ap-
propinquarent. T. Pullus & L. Voreus. Hi ppetuas cōtrouersias iter se habe-
bant: & quā anteferet oībusq; anis de locis sumis simultatib⁹ cōtēdebāt. Ex
his Pullo cū acerrime ad munitiones pugnaretur: qd dubitas iqt Vorene: aut
quē locū tuæ pro laude uiriutis spectas. Hic dies de nostris controuersiis iudi-
cabit. Hæc cū dixisset: p̄cedit ex castris: munitionemq; qua parte hostiū con-
fertissima uisā ē erupit: ne Voreus quidē uallo sese cotinet: sed omnium ue-
ritus existimationem subsequitur. Tum mediocri spatio relicto: Pullo pilum
in hostes immitit: atq; unum ex multitudine pcurrentem traicit: quo p̄cusso
& exanimato: hunc scutis protegunt: in hostē uniuersi tela coniiciunt neque
dant ingrediendi facultatē: transfigitur scutū Pulloni & uerutū in balteo defi-
gitur. Auertit hic casus uaginā & gladiū educere conātis dextrā moratur ma-
num impeditūq; hostes circūstunt. Succurrit inimicus illi Voreus & labo-
rans subuenit: ad hunc se cōfestim a Pullone omnis multitudo conuertit: il-
lic uero occurrat ocūs gladio: cōminusq; rem gerit Voreus atq; uno interfe-
cto: reliquos paulum propellit: dum cupidius instat in locum deiectum infe-
riorē concidit. Huic rursus circūuento fert subsidium Pullo atq; ambo inco-
lumes cōpluribus interfectis summa cum laude sese intra munitiones recipiunt
sic fortuna in contentione: & certamine utrūq; seruauit: ut alter alteri inimicus
auxilio salutiq; eēt: neq; diu dicari posset: uter utri anteferedus uideret. Quā-
to erat indies grauior atq; asperior oppugnatio: & maxie q; magna parte mili-
tum cōfecta uulneribus: res ad puacitatē defensorū puenerat: tanto crebriores
litteræ nunciūq; ad Cæsare mittebantur: quorū pars depræhensa in conspectu
nostroꝝ militū cū cruciatu necabatur. Erat unus intus neruius nomine Vrti-
co loco natus honesto: qui a prima obsidione ad Ciceronem profugerat: suā
que ei fidē præstiterat: huius seruo: spe libertatis magnis psuadet præmiis: ut
litteras ad Cæsare deferat. Has ille iaculo alligatas effert: & gallus inter gal-
los sine ulla suspitione uersatus ad Cæsare puenit: ab eo de periculo Ciceronis
legiōisq; cognoscitur. Cæsare acceptis litteris circiter hora. xi. diei: statim nun-
ciū in bellouocos ad M. Crassū quæstorē misit: cuius hyberna aberant ab eo
milia passuū. xxy. Iubet media nocte legiōē proficisci celeriterq; ad se ueni-
re: exit cū nuncio Crassus: alterq; ad C. Fabium legatum mittit: ut in atrebatū
fines legiōē adducat: qua sibi sit inter faciendū. Scribit. Labieno si reip. com-
modo facere posset: cum legiōe ad fines neruiorū ueniat: reliquam partem ex-
ercitus quod paulo aberat longius: non putat expectandam: equites circiter
quadringentos ex p̄ximis hybernīs colligit. Hora circiter tertia ab antecursori-
bus de Crassi aduentu certior factus: eo die milia passuum. xx. p̄cedit. Cras-
sum Samarobrinx præfecit: legiōēq; attribuit: q; ibi impedimenta exercit⁹:
obsides ciuitatū: litteras publicas: frumentūq; oē: quod eo tollerādæ hyemis
causa deuexerat: relinquebat. Fabius ut imperatum erat non ita multum mo-
ratus in itinere cum legiōe occurrit. Labienus interitu Sabini & cede cohor-
tium cognita: cum omnes ad eum treuitorum copiae uenissent: ueritus ne
ex hybernīs fugæ similem profectiōem fecissent: ut hostium impetū sustine-
d iiii

Nota egregi-
um facinus
duorum cen-
turionum

Vrtico.
Neruius.

DE BELLO GALLICO

re nō posset: p̄sertim quos recētī uictoria efferri sciret: lras: Cēsari dimittit q̄to cū piculo legionem ex hybernīs deducturus esset: rē gestā in eburonib⁹ p̄scribit: docet omnes peditat⁹ eq̄tatuq; copias treuīroꝝ tria milia passuū lōge ab suis castris cōsedisse. Cēsar consilio eius p̄bato: & si opinione triū legionū de iectus ad duas redierat: tamen unū cōmunis salutis auxiliū in celeritate ponebat: uenit magnis itinēribus in neruiorū fines: ibi ex captiuis cognoscit quae apud Ciceronem gerant: q̄toq; in piculo res sit: tū cuidā ex equitib⁹ gallis magnis prēmiiis persuadet: uti ad Ciceronem epistolā deferat. Hanc grācis conscriptā litteris mittit: ne intercepta epistola nostra ab hostibus consilia cognoscatur: si adire non possit: monet ut tragula cū epistola ad amentum deligata intra munitionem castrorū abiiciat. In litteris scribit se cū legionibus p̄fectū celeriter affore: hortatur: ut pristinā uirtutem retineat: grauius piculum ueritus: ut erat praeceptū: tragulā mittit: hāc casu ad turrim adhāsit: neq; ab nostris bīduo animaduēsa. Tercio die a quodā milite cōspicitur dempta ad Ciceronem deferē: ille plectā in conuentu militū recitat: maxiaq; oēs leticia afficit: tū sumi incendiorū p̄cul uidebatur: duae res oēm dubitationē aduct⁹ legionū expulit. Galli re cognita p̄ exploratores obsidionē reliquūt: ad Cēsare oib⁹ copiis cōtendūt. Hae erāt armatorū circiter milia. lx. Cicero data facultate: gallū ab eodē Verticōe: quē supra demonstrauim⁹ repperit q̄ litteras ad Cēsare deferat hūc admonet: iter caute diligēterq; faciat p̄scribit in litteris hostes ab se discessisse: oēm q; ad eū multitudinē cōuertisse: qbus litteris circiter media nocte Cēsar allatis: suos facit certiores: eosq; ad dimicādū aīo cōfirmat. Postero die luce priā mouet castra: & circiter milia passuū q̄ttuor p̄gressus trās uallē & riuū hostiū multitudinē cōspicat: erat magni piculi res tātulis copiis in quo loco dimicāt. Tamē quoniā liberatū ab obliuione Ciceronē sciebat: a quo aīo remittendū deceleritate existimabat: cōsedit & q̄ aq̄ssimo loco pōt: castra cōmunī: atq; & si crāt exigua: p̄ se uix hominū miliū septē: p̄sertim nullis cū impedimentis: tñ angustius uiarū quā maxie pōt cōtrahit eo cōsilio ut in summa cōtēptionē hostib⁹ ueniat: interim speculatoribus i oēs partes dimissis explorat: quo cōmodissime itinere ualles transire possit: eo die paruulis equestribus praeliis ad aquā factis utriq; sese loco suo continent. Galli q; ampliores copias: quae nondū uenerant expectabant. Cēsar si forte timoris simulatione in suum locū ducere posset citra uallē p̄ castris praelio contenderet. Si id efficere nō posset: ut exploratis itinēribus: minore cū periculo uallē riuūq; transiret. Prima luce hostiū equitatus ad castra accedit praeliūq; cū nostris equitibus cōmittit. Cēsar cōsulto eq̄tes cedere: seq; i castra recipere iubet: simul ex omnib⁹ partibus castra altiori uallo muniri portasq; obstrui atq; in his administrandis rebus q̄ maxime cōcursari: & cū simulatione agi timoris iubet. Qui bus oibus rebus hostes inuitati: copias traducūt: acieq; iniquo loco cōstituunt nostris etiā uallo deductis propius accedunt: & tela intra munitionem ex omnibus partibus cōiiciunt: p̄cōibusq; circūmissis: p̄nūciari iubēt: seu q; gal lus: seu Romanus uelit ante horā tertiā ad se transire: sine piculo licere post id tempus nō fore potestatem: ac si nostros contempserunt: ut obstructis in speciem portis singulis ordinibus cespitū qd eas non posse introrumpere uidebantur: alii uallum manu scindere: alii fossas cōplere inciperent. Tunc Cēsar

LIBER Q VINTVS

omnibus portis eruptione facta eq̄tatuq; emissio: celeriter hostes in fugā dat sic uti oīo pugnandi causa resisteret nemo: magnūq; ex his numerū occidit: atq; oēs armis exiit. Longius prosequi ueritus q; siluā paludesq; intercedebāt neq; ēt paruulo detrimento illū locū relinqui uidebat omnibus suis incolumibus copiis eodem die ad Ciceronem peruenit. Institutas turres: testudines munitionesq; hostiū admiratur: legione producta: cognoscit non decimū quēque esse reliquū militem sine uulnere: ex his omnibus iudicat rebus quāto cū periculo & quanta cū uirtute sint res administratae. Ciceronem pro eius merito legionemq; collaudat: cēturiōes sigilatim tribunosq; militū appellat: quorum egregiā fuisse uirtutē testimonio Ciceronis cognouerat: de casu Sabini: & Cottae certius ex captiuis cognoscit. Postero die cōtione habita rem gestā pponit: milites cōsulantur & cōfirmat q; detrimentū culpa & temeritate legati sit acceptū: hoc aegore aīo ferendū docet q; beneficio deorū imortalium & uirtute eorū expiato incōmodo neq; hostib⁹ diutia lātitiā: neq; ipsis lōgior dolor relinquat. Interim ad Labienū p̄ rhemos incredibili celeritate de uictoria Cēsaris fama p̄fert ut cū ab hybernīs Cicerōis milia passuū abesset circiter. lx. eo que post horā nonā. Cēsar puenisse ante mediā noctē ad portas castrorū clamor ireret quo clamore significatio uictoriae gratulatioq; ab rhemis Labieno fieret. Hac fama ad treuīros plara Induciomarus q; postero die castra Labienī oppugnare decreuerat: noctu p̄fugit: copiasq; oēs i treuīros reducit. Cēsar cū sua legiōe Fabiū remittit i hyberna ipse cū trib⁹ legiōib⁹ circū Samarobrīnā trinis hybernīs hyemare cōstituit: & qd tātū mot⁹ Galliae extiterāt tātā hyemē i exercitū ipse manere decreuit. Nā illo incōmodo de Sabini morte plato: oēs: fere galliae ciuitates de bello cōsultabāt: nūcios legatiōesq; in omnes partes dimittebant & quid reliqui consilii caperent atque unde iniūm belli fieret explorabant: nocturnaue in locis desertis consilia habebant: neque ullum fere tot⁹ hyemis tēp⁹ intercessit sine sollicitudine Cēsaris qn aliquē de cōsiliis & motu galloꝝ nūciū acciperet. In his a. L. Roscio quaestore quem legiōi tertiā decimae p̄fecerat: certior est factus: magnas galloꝝ copias earum ciuitatum: quae armoricē appellantur oppugnandi sui causa conuenisse: neque longius milia passuum octo ab hybernīs suis abluisse: sed uūcio allato de uictoria Cēsaris discessisse adeo: ut fugae similis discessus uideret: ac Cēsar principibus cuiusque ciuitatis ad se uocatis: alias territādo cū se scire quae fierent: alias cōhortando denunciaret magnam partem galliae in officio tenuit: tñ senones q̄ est ciuitas in primis firma: & magnae inter gallos auctoritatis: Cauarinū quē Cēsar apud eos regem cōstituerat: cuius frater Moritasgus aduentu i galliā Cēsaris cuiusq; maiores regnū obtinuerāt interficere publico cōsilio conati: cū ille p̄sensisset ac p̄fugisset usq; ad fines secuti regno: domoq; expulerūt: & missis ad cēsare satisfaciūdi cā legatis: cū his oēm ad se senatū uenire iussisset dicto audietes nō fuerūt: tātū apd hoīes barbaros ualuit ēē reptos aliquos p̄cipes belli i terferēdi tātāq; oib⁹ uolūtate cōmutationē attulit: ut p̄ter heduos & rhemos p̄ quos p̄cipuo s̄phonore Cēsar hūit: alteros p̄uere ac p̄petua erga p. r. fide: alteros p̄ recētib⁹ belli gallici officiis nulla fere fuerit ciuitas nō su specta nobis. Idq; adeo haud scio mirādē ne sit: cū plurib⁹ aliis de cāis tū maxie q; ei q̄ uirtute belli oib⁹ gētib⁹ p̄ferebāt tātū se ei⁹ opinionis deperdidisse

Cēsar ad Ciceronē puenit.

Ciuitates armoricae.

Senonū ciuitas firma
Cauarinus.
Moritasgus